

CUERA 1971

ANNADA XVI

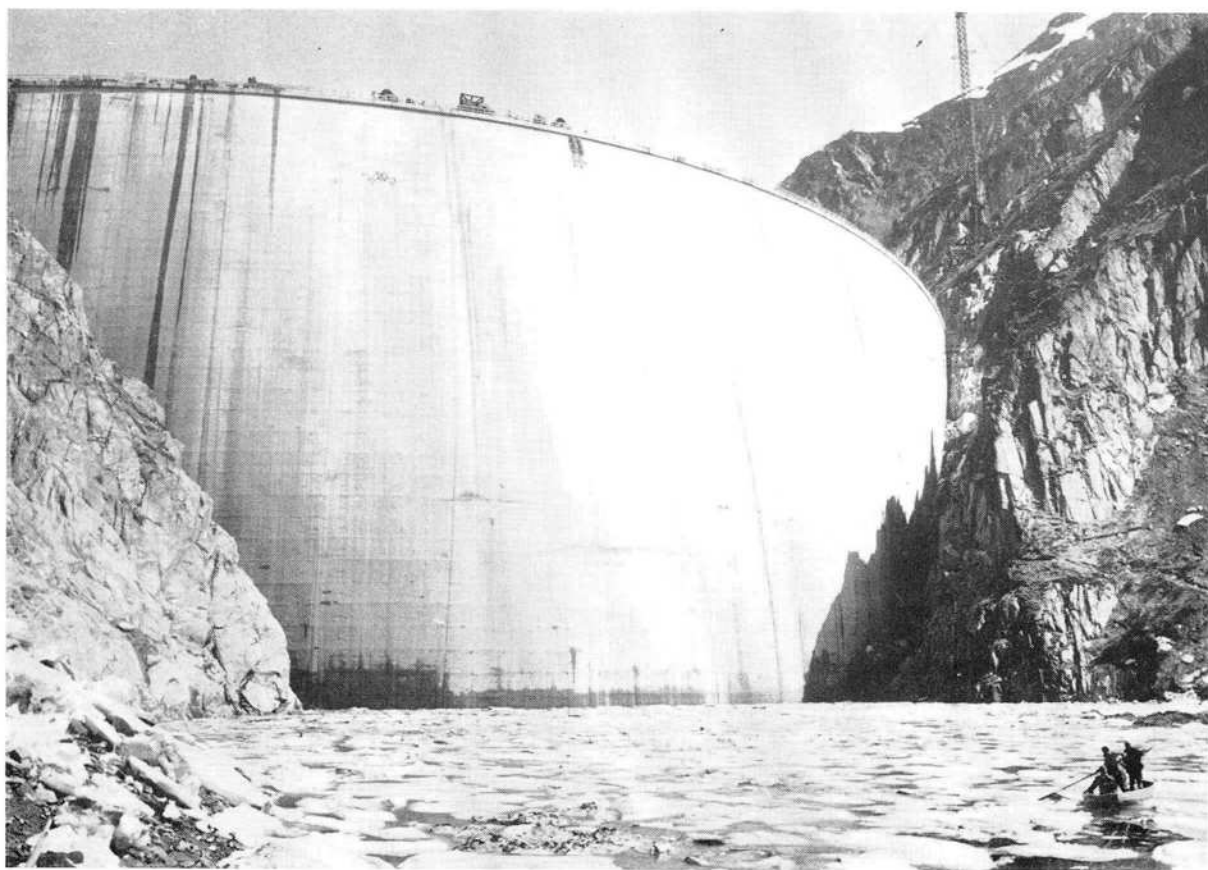
2. CUDISCHET

RADIOSCOLA

EDIZIUN DELLA CUMINONZA RADIO ROMONTSCH / ORGAN DELLA CUMISSIUN RADIOSCOLA

Redacziun: Alfons Maissen

Stampa Romontscha Mustér

IGL REMPAR CURNERA AINT EN LA VAL TUJETSCH

EMISSION SURSILVANA

Co formeschel jeu miu agen meini? — Pusseivladads e confins

Emission elaborada d'ina grupp de scolasts professionals de Zug

Versiun Romontscha da Alfons Maissen, Cuera

Mesjamna, ils 7 d'avrel 1971, dallas 10.20—10.50 h: *Emissiun!*

Venderdis, ils 16 d'avrel 1971, dallas 14.30—15.00 h: *Repetiziun!*

EMISSION ORD LA TUMLIASCA

ENERGIA, danunder las forzas vegnan ca fan ir motors e maschinas

Da Jonas Barandun, Cuera

Mesjamna, ils 21 d'avrel 1971, dallas 10.20—10.50 h: *Emissiun!*

Venderdis, ils 30 d'avrel 1971, dallas 14.30—15.00 h: *Repetiziun!*

EMISSION ENGIADINESA

Il nov büschmaint dal rai, Giö auditiv seguaint üna tarabla da Andersen

Da Jon Semadeni, Samedan

Mesjamna, ils 5 de matg 1971, dallas 10.20—10.50 h: *Emissiun!*

Venderdis, ils 14 de matg 1971, dallas 14.30—15.00 h: *Repetiziun!*

EMISSION ENGIADINESA

Parchè chantan ils utschels?

Da Flurin Bischoff, Cuera

Mesjamna, ils 19 de matg 1971, dallas 10.20—10.50 h: *Emissiun!*

Venderdis, ils 28 de matg 1971, dallas 14.30—15.00 h: *Repetiziun!*

Entruidament

Cun il meins d'avrel entscheiva per il Radioscola romontsch ina nova èra. Las midadas ein las suandontas:

1. Per igl onn 1971 vegnan realisadas 15 emissiuns radioscolasticas, enstagl de 6 sco tochen dacheu.
2. Cun 15 emissiuns (da 1972 naven projectau 18) tucc'ei duas emissiuns per meins + repetiziuns.
3. L'emissiun primara vegn dada mintgamai ina mejamna avonmiezdi, dallas 10.20 tochen 10.50 uras, la repetiziun circa 10 dis pli tard, dallas 14.30—15.00 uras.
4. Ils termins exacts vegnan publicai ella Gasetta ed els Texts Radioscola, sco era ella pressa.
5. La Gasetta Radioscola compara dacheudenvi quater gadas ad onn, 2 numeras la primavera, 2 igl atun.
6. La Commissiun Radioscola ei engrazieivla a tut tgi che vegn cun bunas propostas per emissiuns radioscolasticas. Ina proposta en fuorma d'in sbos ei ina bun'entschatta per l'elaboraziun d'in'emissiun!

Commissiun de programs Radioscola:

Alfons Maissen, president, Cuera
Franz Capeder, Salouf
Claudio Gustin, Sta. Maria
Martin Huder, Samedan

Sep Item, Cuera
Gion Kunfermann, Cuera
Augustin Manetsch, Mustér
Töna Schmid, Sent

Co formeschel jeu miu agen meini? — Pusseivladads e confins

*Gruppa de scolasts professionals, Zug
Emissiun concernent «Instrucziun civica»
Versiun romontscha: Alfons Maissen*

En questa emissiun radioscolastica vegn supponiu che tier la maiorenntad dil carstgaun audien capaciad e dun de saver formar in agen meini personal. Meinis, funzionalmein, ein agids per decisiums.

*Meinis el senn d'agids per decisiums
(Cuntegn dell'emissiun)*

En treis exempels de 'test' vegnan situaziuns exponidas, enten las qualas meinis daventan, semidan ni decidan igl agir.

MALETG I

Stizun surveschatetez: Dus experts de fiera observan clientas duront lur cumpras. Els studegian il secutener dellas cumpradras ed emprovan d'emprender dals resultats fatgs, co la queida de comprar sappi vegnir promovida ed augmentada entras mesiras organisatorias e psico-giavinatorias. La 'Stizun surveschatetez', che vegn considerata dal public per ideal indrez de libra cumpra e decisium, vegn cheu discreta sco zuppabeinbein per la manipulaziun de meinis.

MALETG II

Elecziun de clamada: Discurrada entuorn meisa en ina famiglia de treis dels. Marc de 14 onns less vegnir pilot. Bab e mumma reagueschan fetg differentamein sin quella nova nunspegtada, e quei tut secund l'atgna experienza dellas duas persunas ed era tenor lur rolla ch'ellas han enteifer la famiglia. En quei discuors — ina bambotscha de differents meinis — revelescha la nunhabladad dils participonts de prender decisiums spertas e gestas. La necessiad de survegnir de pli informaziuns en questa materia ei evidenta.

MALETG III

A canorta: Paucs dis avon l'elecziun dil president d'in marcauet discussioneschan votants sur la qualificaziun dils candidats. Quei discuors lai percorscher la rolla che meinis san survegnir cun caschun de decisiums publicas (elecziuns, votaziuns). El lai era sminar la muntada d'emozionalitads en discussiuns, cunzun concernent elecziuns de persunas pli impurtontas. Meini e cuntermeini daventan la presupposiziun per discussiuns.

L'emissiun va a fin cun in pensum empau provocont, drizaus als scolars, in bien exercezi per la formaziun ded agens meinis.

Burgheis X pretenda:

Considerond la carschen dils accidents de traffic — cun blessai e morts — eis ei d'urgenza de sminuir il diember d'automobilists.

Burgheis X garegia:

La vegliadetgna minimala per automobilists ei ded augmentar alla vegliadetgna de 25 onns. Automobilists sut 25 onns ston deponer lur certificats de manunz alla Controlla de motors de lur cantun.

Tesas e basica dell'emissiun

- I Ils carstgauns han la pusseivladad de sedecider en tutta libertad. Carstgauns san denton agir era senza ch'els sedecidien per enzatgei. Els ein dirigibels.
- II Meinis vegnan secundai u influenzai entras:
 - basegns
 - experienzas
 - disposiziuns, tenientscha
 - auters carstgauns
- III Biars carstgauns san buc ch'els decidan ed ageschan nunlibramein; els selaian manipular. Carstgauns manipulai (ston) fan quei che tschels vulan. Tgi che vul agir libramein ei sfurzaus de formar agens meinis (autoprotecziun, capaciad d'agir)
- IV La formaziun de meinis ei mo pusseivla entras informaziuns. Informaziuns ston vegnir elaboradas cul cor e cul giudezi entras: dumandar, ordinar, ponderar, examinar, paregliar, valetar...
- V La formaziun de meinis ei limitaui:
 - Il meini ei de pli che nunsavida
 - Il meini ei pli pauc che savida (segirada)Il meini ha valeivladad mo per il maneigion sez.
- VI Il meini sa vegnir formaui:
 - dad ordeifer, surprius nunsapientivamein

- dad ordeifer, surprius sapientivamein
- meinis sez formai

VII La formaziun de meinis ei emprendibla: entras educaziun de sesez, cull'intenziun d'arrivar ad ina posiziun e disposiziun critica, vul dir: alla prontadad de buca agir avon che haver igl emprem formau il meini.

VIII La formaziun d'in meini ha mo senn sche tuts ils carstgauns han il dretg de formar ina libra opiniun. Carstgauns han per moda de segruppar tenor semeglionts meinis (ils de medema disposiziun, partidas...). Igl agen meini d'ina singula persuna sa esser fallius per igl agir general e communabel.

Exercezis en connex cull'emissiun

Sper las tesas sura indicadas, che duessen vegnir intercuretgas criticamein entras ils scolars (forsa era refutadas) recumandain nus ils suandonts exercexis:

1. Noziuns

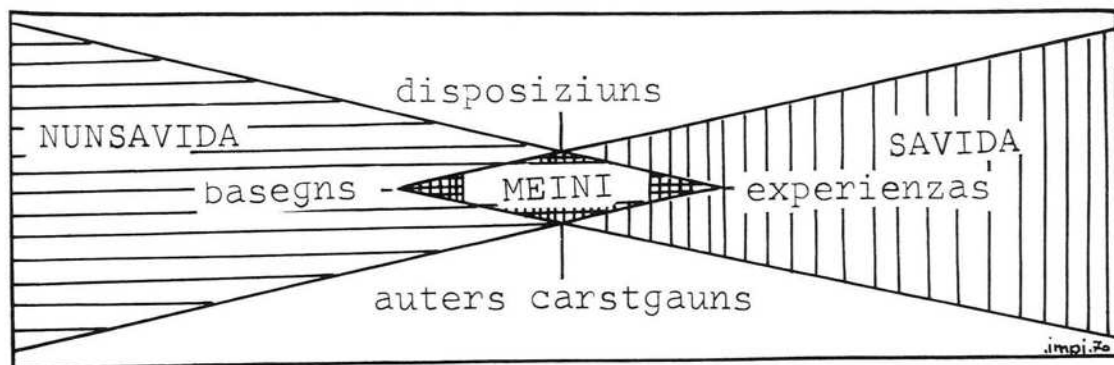
- 1.1. Encuri exempels practics per las suandontas noziuns: Libertad d'opiniun / Consultaziun de meini / Cumpacac de meinis / Divergenzas de meini / Senza meini / Pressa de meinis / Manipulaziun / Meini de catedra / Meini public / Meini personal.
- 1.2. Empruei de definir las noziuns sura allegadas
- 1.3. Empruei d'explicar ni refutar il paradigma (sut designaus) cun agid d'exempels.

2. *Correcturas dil secutener de persunas ellas scenas*
«Stizun surveschatetez», «Elecziun de clamada», «A canorta».

- 2.1. Fagei per mintga scena ina gliesta speciala de sbagls davart il secutener dellas persunas
- 2.2. Elaborei singulas propostas de sligiazion per mintga scena
- 2.3. Paregliei las propostas de sligiazion ed empruei d'eruir la pluralitad de meini davart la scolaresca
- 2.4. Paregliei vos meinis cun quels dil scolast.

3. Exempels de test

- 3.1. Igl emprendist mecanic Francestg Degonda vules vegnir velocipedist de cuorsa. — Tgei duei, sa e sto el far?
- 3.2. Vereina Fontana, emprendista mercantila, less emprendre portughes. — Tgei duei, sa e sto ella far?
- 3.3. Balugna, 16 onns veglia, less far cun duas amitgas in stop d'auto duront las vacanzas, viadi tras l'Europa. — Co deigien, san e ston ils geniturs secutener?
- 3.4. Rigiet de Stavonas ha giu dus grevs accidents de traffic per atgna cuolpa (fractura della cavazza, ruptura della cadiera, blessuras internas). Auncalura giavischa el per Nadal in niev vehichel a motor. — Co dueian, san e ston ils geniturs sedecider?
- 3.5. Pieder Flisch vegn relaschaus da siu emprem emprendissadi per motivs de nunpunctualitad, marschadetgna ed indifferentadad. — Tgei tucc'ei de far?
- 3.6. Giertg Maruc ha finiu siu emprendissadi cun grond success. Ils geniturs proponan ch'el continueschi ses studis al Tecnicum. Giertg (19 onns) renviescha la proposta instanta davart ils geniturs culla viarcla: Jeu gudognel sco quei che jeu sun meglier, dil reminent era pli independents! — Co dueigien, san u stuessen ils geniturs reagar? F.H.

Paradigma (mira exercexi 1.3.): Il meini el tagl denter savida e nunsavida (mira tesas p. 3/4)

ENERGIA, - danunder las forzas vegnan ca fan ir motors a maschinas

Da Jonas Barandun, Cuera

Igl carstgàn fuss betg rivo tier sia pussànza verameing universal, sch'el vess betg dagitg gieu igl anschegn da far diever da forzas eastras. Me el â stgafieu quela pussevkladad, ad el â parquegl ear da tamer nigra concurenztga. Dantànt samus-san oz ple a ple igls tearms da quela pussevkladad. Betg la mancànza da «forzas eastras», q.v.g. dad energia meta igls tearms. Igl dat ànc cotgla ad ieli par gitg, las auas ca fan ir turbinas curan a saimper, ad otras funtànas dad energia en ànc avànt mèn. Igls tearms vegnan mess dad egn'otra vart: La transurmaziùn digls purtaders d'energia (cotgla, ieli, matergia fendevla) en energia da calira dat liber tànt tissis a drova tànt oxigen, ca carstgàn, tier e plànta peardan ple a ple lur milieu da viver.

L'emissiùn «ENERGIA» less mussar, tge ca energia munta, mussar las funtànas d'energia, igl transport ad a la fegn igls problems digls tissis ca darivan da la transurmaziùn.

Igl ampren à iel carstgàn prieu en sieus sarvetsch tgavagl a bof ad asen. Ple tard â el dumignieu la forza da l'aua curainta a digl vent an liacs adatos. Quegl â tanschieu per tschantaners a tschantaners.

Igl svilup da l'industria â antschiat cun forza dad aua. La roda-mulegn â catscho maschinas da filar a da tesser, a las fabrecas en carschidas sper igls uals. La maschina da vapor digl James Watt (1765) â daviert las portas par egn svilup sainza fegn. Quela maschina (meglier fuss da gir: motor) â'gn savieu far ir cun energia transpurtevla: cun lena, cun cotgla da lena, ple tard cun cotgla minerala, cun ieli mineral, cun forza electrica. Oters motors en vagnieus vetier: igl motor d'explosiùn (benzin ad ieli Diesel), igl motor da reacziùn ad igl motor electric. (Egn «motor atomic» datigl betg!)

Quegl e igls motors ca fan ir bunameing tut las maschinas davend'igl aparat da far la barba tocan tier la raceta, ca porta glied se la glegna. L'energia ca quels motors drovan e calira, segi en furma explosiva (motor da benzin a dad ieli Diesel, motor da reacziùn) near en furma «mievla», «permanenta» (maschina a turbina da vapor), danò igl motor electric, ca tira l'energia orda l'aua curainta.

Egna rafineria dad ieli «BP Raffinerie Bayern» ca rafinescha 5 miliuns tonas ieli ad on.

Detagl digl indrez da furar

Quela bartga «British Explorer» masira 326 meters a porta 215 000 tonas.

Igl motor transfrumescha calira near energia electrica en energia da muvimaint. La maschina tarmeta quel'energia, ca e igl ple egn muvimaint da rotaziùn, sen veia mehanica là, no'c'egn trader sto furar, egn resgia sto rasgear, egn cunti sto saiear. Igl motor furnescha forza da muvimaint, a la maschina tarmeta quella forza cun rodas, ischegls near curegias da transmissiùn.

L'energia, ca muainta igls motors, targiainsa or digls purtaders d'energia. Igls ple impurtants purtaders en par nus: ieli, cotgla, aua curainta, matergia fandevla.

La tabela sen vart 7, sura mussa:

a. sco igl basegns d'energia en Svizra e carschieu igls davos 20 ons da 42 000 Tcal sen 138 000 Tcal. (1 Tcal = 1 Tera-caloria = 10^{12} calorias)

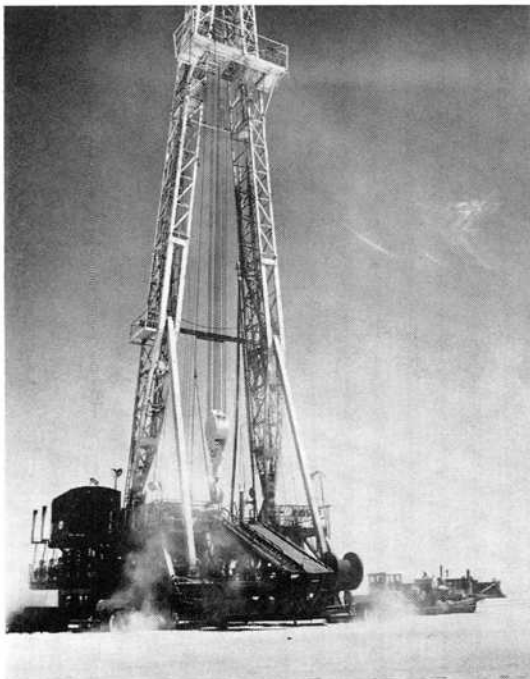
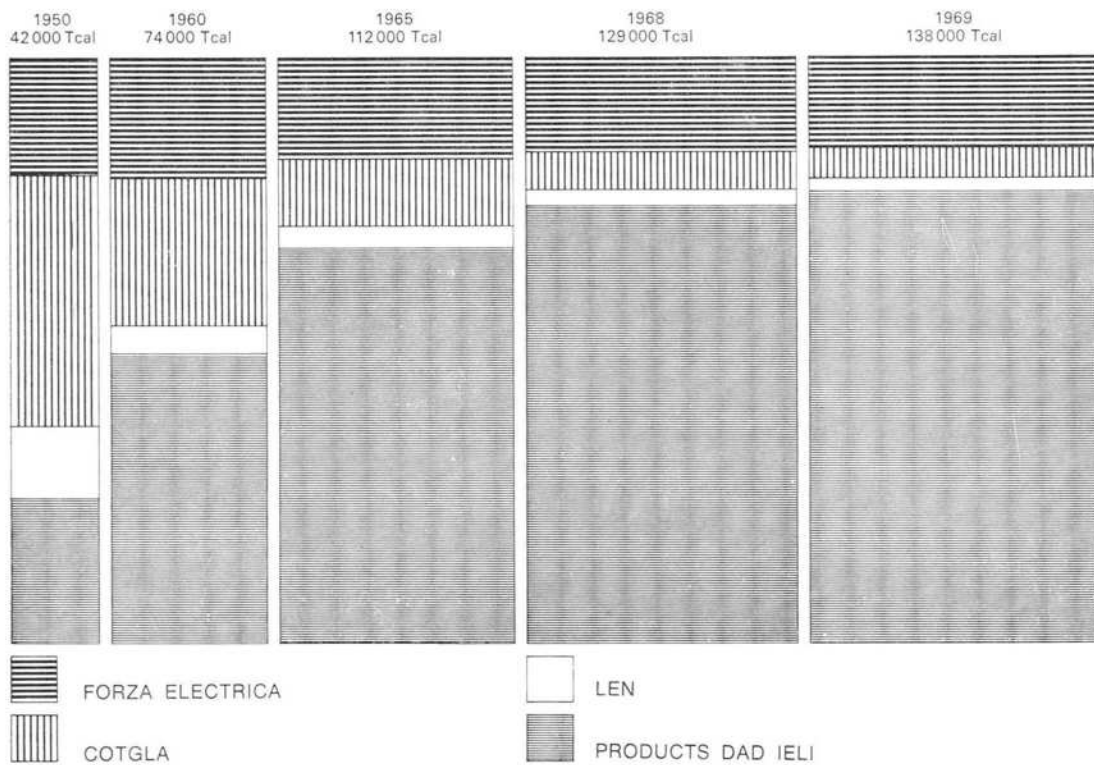
b. sco la muntada digl ieli mineral crescha sen custs da cotgla a lena, dantà c'igl consum near pletost la produziùn dad energia electrica stat bunameing stabil.

c. ca la forza electrica orda matergia fandevla à ànc strusch muntada. Igl on 1969 à la produziùn da Beznau fatg or 0,1 % digl consum total.

Igl ple impurtant purtader d'energia e oz igl ieli mineral. Nossas auas furneschan me biabagn 15 % digl antier basegns d'energia. Passa 80 % digl basegns stuvainsa importar. Quegl munta egn nungetga dependenza digl iester. Mo las otras tearas en egl madem cass. Tàntple basgnevla e la cunlavor internaziunala.

Par l'emissiùn ston igls sculars betg easser samtgos spezialmaintg.

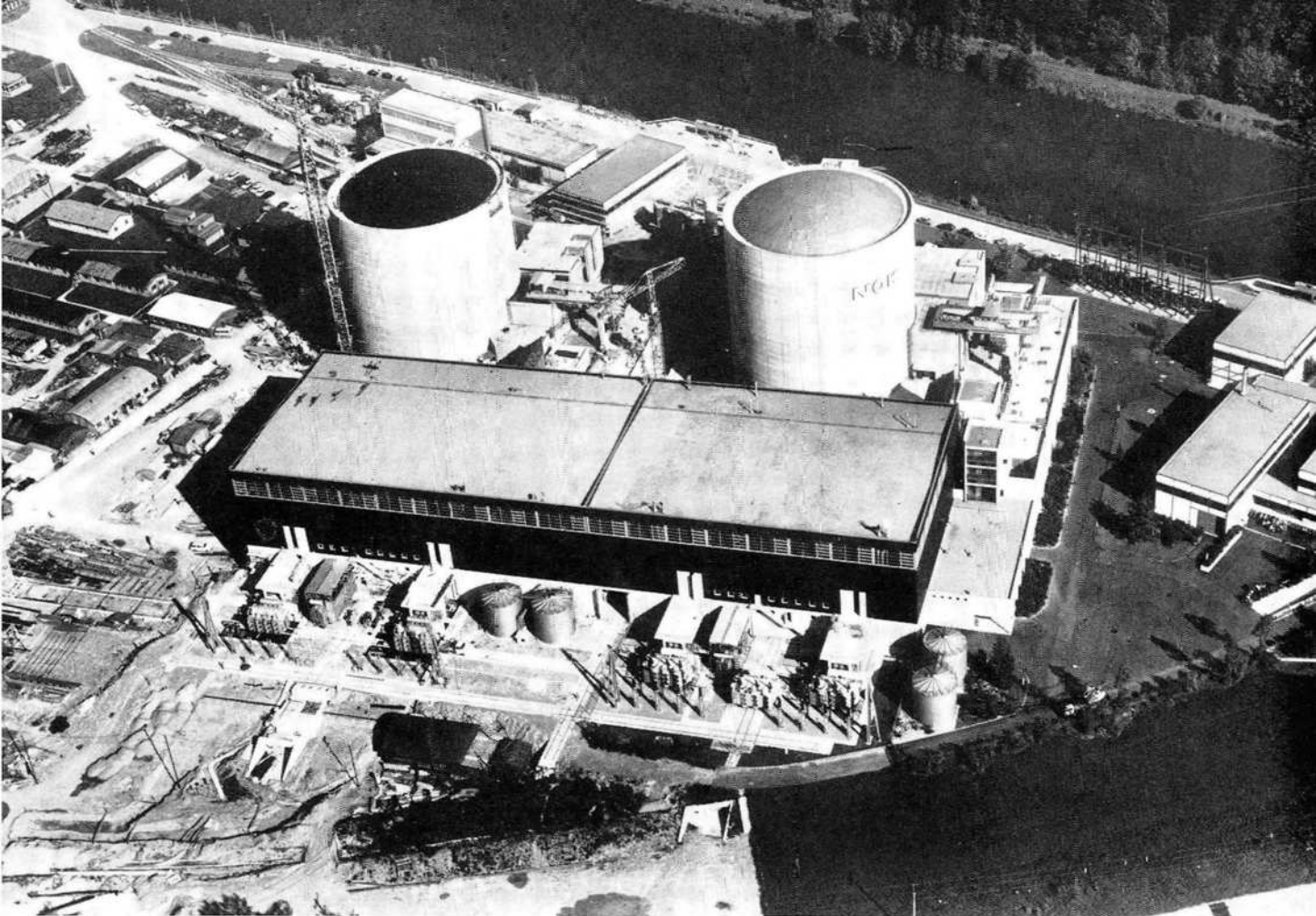
Igl svilup digl basegns d'energia en Svizra dils davos 20 ons

Indrez da furar suainter ieli egl disiart da la Libia

Imposànt indrez da furar a tschartgear ieli egl Golf da Persia

Igl implànt electric d'energia atomica da Beznau. Da vart dretga igl reactor I, ca produzescha energia

davend'igls 1969 a da vart saniestra igl reactor II, ca vess dad easser schino sen 1972.

Egna notiztga da la NZZ digls davos gis mussa, ca la muntada digl implànt da Beznau crescha: «Beznau, igls 15 da marz 1971. (sda) La produziùn totala d'energia digl implànt da Beznau I à survargieu an glendaschi passo tres miliùns kilowatturas. Cu igl antier implànt e en funcziùn vegnan Beznau I a II a surdar a la ret da cundutgs dad olta tendida dapli ca 8 miliùns kilowatturas.»

A quella notiztga schunscha igl Radio svizer, ca quegli segi betg tant sco la produziùn americana, mo daple ca la produziùn da la Frantscha.

Igl rempar da Nalps

Avànt c'antschever da furar masira igl teclicher igl teren egl disiart

Ilis dus cuglienaders emprovan de
surplidar il minister per saver en-
trar el casti digl imperatur (Il
nov büschmaint dal rai)

Teater in Scola

Da Jon Semadeni, Samedan

Giovar teater sinificha per l'uffant ün evenimaint. La granda part dals scolars giovan gugent, be pacs as schenan e han temma da's moussar sün las assas. Qua cha'l giovar teater in scoula correspuonda ad ün bsögn da l'uffant, stuess el gnir cultivà e star cumplettamaing in servezzan da si'educaziun. La psicologia moderna intuna adüna plü ferm l'importanza dal gö pel svilup da l'uman. Il bsögn da giovar ais üna da las plü bellas expressiuns da tuot quai chi viva. Il gö sviluppa las forzas intuitivas e riva a l'orma umana chi tschercha novas pussibilitads, ils bavons. Sün las assas as chattan ed as cunfuondan realità e fantasia. L'uffant dvainta svesa creader da la rolla ch'el rapreschainta. El fa tras per uschedir üna metamorfosa, el s'identifichescha cun ün oter «eu» e po almain per ün mumaint schmütschar our da sia aigna pel ed insagiar ün oter destin.

Il teater po esser eir ün mez per deliberar l'uffant da tscherts complex chi staliveschan seis svilup. Giovar teater nu dascha dimena esser be ün passatemp, mo plüchöntscha avair in vista ün böt integrà in quel da l'educaziun generala. Sperapro s'haja eir la megltra occasiun da corregger pronunzcha, articulaziun ed intunaziun. Qua nu dependa quai be dals consonants e dals vocals, mo plüchöntscha da l'incletta dal cuntgnü. L'uffant as po deliberar d'üna pronunzcha artificiziala, ed el imprenda a discuorrer natüral our da l'incletta ed our dal resentir. Quai pür fa dvantar la lingua viva e fraischa.

Ün böt dal teater ais eir il trategnimaint.

Tratgnair ils conumans ais üna nöbla incumbensa dal teater. Che ais plü bel co da pudair divertir üna sala plaina! Illa fuorma da cabaret as lascha quai far in ün möd tuot special; e lapro as poja amo dir manzögnas, mezzas vardats e vardats. Il cabaret ha la pussibilità da muossar a l'aspectatur la vaira fatscha da nos temp.

Il giovadur imprenda ad observar ed imitar, impustüt als creschüts. El sto verer co cha quels discuorran tanter pèr, co chi's dispittan, co chi's chattan darcheu, co chi s'ingianan, co chi nus'inclegian, co chi cumbattan, co chi lavuran, co chi's güdan e s'han jent, co chi giodan e co chi patishan.

La dumanda principala ais: che dessan nus giovar? e co dessan nus giovar? dimena la vart pratica. I's po partir aint in:

1. produenziuns plü cuortas
2. improvisaziuns
3. dramatisaziuns
4. gös per uffants
5. scenas our dad ouvras plü grandas

1. Produenziuns plü cuortas

Ilis uffants pon svesa tscherchar simplas produenziuns (sketschs) ed exercitar quels insembel cul magister. P. ex: JAZZ — BAND (davo la tenda suna üna platta la musica tschernüda cun parts da solists. Davant la tenda sta l'orchester, vesti in gala, culs instrumaints bsögnus. Minchün imitescha cun tuot ils movimaints sia partida. Il solists stan in pè per lur produenziun. Eir il chantadur o la chantadura as pon prodüer cun grand success.

Igl imperatur retscheiva la finala
ils dus malfatschents avon il tron,
demaì udiu ch'els seigien tessunzs
e cusunzs!

L'essenzial sun: custüm, masera e pantomina. Ün
pa fantasia e prumas pussibilitats sun avant
man)

2. Exercizis d'improvisaziun

Il scolar survain üna lezcha; el sto improvisar
il tema dat, sainza avoir il text davant sai.

P. ex: *L'ORB* Ün uffant riva la fanestra e
quinta ad ün orb tuot quai ch'el vezza.

COLLIÄ FOS = üna malincletta al tele-
fon.

DA LA DISPITTA IL TERZ PROFITA etc.

3. Dramatisaziuns

L'istorgia e la lectüra trattada in scuola sun
üna funtana richischma d'ideas.

P. ex: *SCENAS OUR DAL ROBINSON*
(Robinson e'l papagal, Robinson e venderdi, Ro-
binson vain salvà etc. etc.)

MARIA E SEIS CHUCAL (da Gian Gi-
run)

SCENAS BIBLICAS

TARABLAS DA LA FONTAINE (Il corv e
la vuolp, il silip e la furmia) etc. etc.

4. Gös per uffants

I sun avant man divers teaterets per uffants chi
stu vessan gnir ramassats, elavurats e multiplicats.
Implü as pudessa amplifichar la collecziun da tocs
rumantschs cun bunas traducziuns.

5. Scenas our dad ouvras plü grandas

Illas classas otas s'haja lura in connex culla
lectüra occasiun da memorisar e giovar scenas our
dad ouvras plü grandas, per ex. our dal «TELL»
ed eir our da plüssas ouvras modernas.

Igl imperatur senza vestgadira sut
in parisol suandaus d'in survitur
che fa sco sch'el alzass dal plaun
la cua dil vestgiu. — In affon en
sia innocenza che pronunzia il
grond plaid: «El ha gie en nuot!»

Perchè chantan ils utschels

Da Flurin Bischoff, Cuera

Per metter insembel quai's'emischiun n'ha eu fat adöver da las seguintas ouvras: Naumann: Naturgeschichte der Vögel Mitteleuropas, Corti: Vogelwelt Graubündens, Guggisberg: Das Tierleben der Alpen, Kosmos-Bibliothek Band 258: Wie die Alten sangen... Traber: plattas da grammofon: Singende Vogelwelt.

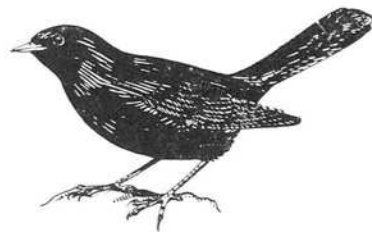
Da tuot ils vertebrals sun ils utschels bain ils pü cuntshaints. Lur chant, il pisser per lur gnieuada, l'eleganza e la maestria aint il ajer han da vegl innan svaglià admiraziun. Ushè nun as mangla as dar da buonder, scha'ls utschels sun gnüts observats e perscrutats minuziusamaing, blerun pü bain co tuot las otras bes-chas.

En nu vögl dimena repeter qua quai cha'l magister po chattar in mincha cudesch da scoula. Blerant vögl eu descriver ün pèr robettas chi stan direct- o indirectamaing in connex cul chant da quistas bes-chettas. Quista pitschna lavur dess dimena esser ün inrichimaint ed ün surleivg a la preparaziun dal magister per la biologia dals utschels.

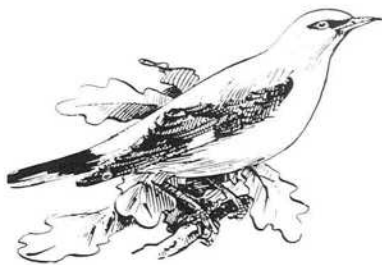
Il corp da l'utschè ais construi per il movimaint aint il ajer, pel svoul. Per quist motiv ha stuvü gnir creà il skelet blerun pü ferm. Il batschigl es creschü insembel eir cun üna part dals spondils dal flanc. La chaista dal pet sto tgnair our il pü grond sforz. L'öss dal pet ais enorm grond ed ha üna ferma glista, ingio chi sun francadas las musclas chi movaintan las alas. Quista immobilità dal skelet impedischa però la respiraziun. Ils pulmuns chi sun relativmaing pitschens as rechattan dimena aint in üna chaista pac movibla. Co po l'utschè survendscher quist impedimaint e respirar normalmaing eir d'ürant il svoul?

Ils pulmuns sun colliats directamaing amo cun 5 pèra sachs o vaschias dad ajer chi sun scumpartidas sün tuot il corp. Dua pèra (da vaschias) as rechattan davantvart pro'l pet tanter las musclas, traja pèra as rechattan in la part abdominala tanter las musclas da la rain e tanter ils intestins. Cur cha l'utschè svoula vain la respiraziun normala cumplettada amo dad üna circulaziun dad ajer our da quistas reservas. Pro mincha battüda d'ala vain squitschà l'ajer our da quistas vaschias aint il pulmun, ingio chi pon gnir sbratats oura ils gas oxigen e l'dioxid carbonic. (disegn 1: pulmuns)

Merl
Merlotscha
Amsel

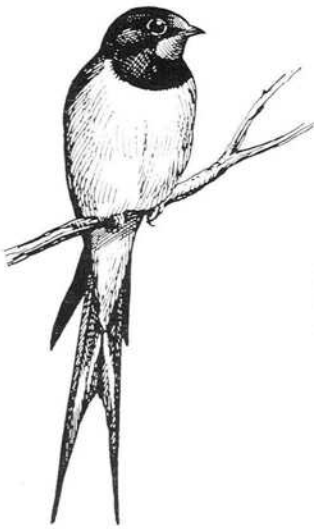
Merl chantadur
tuorsch cantadur
Singdrossel

Merl d'or, Pirol
Merlotscha d'orada
Pirol, Goldamsel

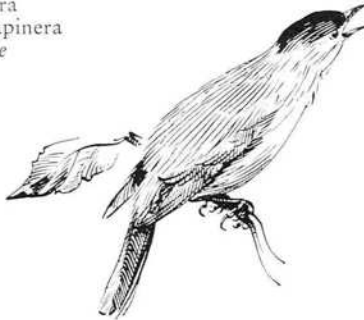
Silvia d'üert
utschì fein d'iert
Gartengrasmücke

Randulina da piertan
Hirundella gronda
Rauchschwalbe

Caputschüna naira
Capetsch ner, Capinera
Mönchsgrasmücke

Cuacotschna d'üert
Cuacotschna d'iert
Gartenrotschwanz

Però eir ils öss pü gronds da tuot il skelet sun vöds e cuntegnan vaschias d'ajer. Eir quistas stan directamaing in colliaziun culs pulmons. Cun tuot quistas vaschias d'ajer chi pon avair fin 30⁰/₀ da seis volumen, raggiundscha il corp da l'utschè ün pais specific blerun pü pitschen. Quai es natüralmaing importantischem per la pussibilità da svol-
lar.

Però eir cur cha l'utschè chanta Giovan probabelmaing tuot quistas vaschias üna gronda rolla. Blers utschels chantan lur melodias appa-
raintamaing sainza interrupziun. Duos pussibilitats ans pon declerar quist fenomen: Prüma: l'utschè ha in sias vaschias ün'enorma reserva dad ajer e po
dispuoner per lung temp sur da quella.

Seguonda: La granda part dals utschels han üna respiraziun enormamaing svelta. Expiraziun ed inspiraziun as pon seguir cun üna frequenza da 20 jadas la secunda. Quai es bain cler cha pro
quista sveltezza da respirar no nu dain bada cur cha l'utschè tira aint il flà intant ch'el chanta.

L'organ principal per fuormar la vusch ais il nuf da la gula. Eir qua fan ils utschels ün' excepziun tuot speciala. Els han nempe duos nufs da la gula. Il prüm as rechatta süsom da la gargiatta e nu vain mai in funcziun. Il seguond, ün organ ourdvar cumplichà, as rechatta giosom la gargiatta ingio ch'ella as sparta aint las duos bronchias. Quist nuf vain fuormà dad ün'intera quantità da spanghinass da scuosch, tanter las qualas sun tendüdas membranas. Quellas pon gnir tendüdas o schlockiadas d'üna intera quantità da musclas. Pro'ls utschels da chant sun quai 7 fin 9 pèra da musclas pro mincha membrana. (disegn 2)

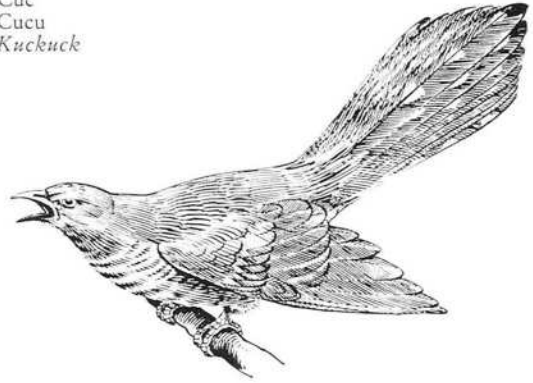
Ils utschels sun audiovisuals sco eir no umans. (La granda part da las bes-chas mamalias invezza s'orienteschan tras l'ösen.) Quai voul dir: ils utschels retschaivan lur impreschiuns da l'ambaint in prüma lingia culs ögls e cun las uraglias. Quai es eir bain cler cha scha'ls utschels dovran il chant o pü bain dit la vusch sco mez da comunicaziun, schi ch'els ston avair eir üna dret bun'udida. Bainschi es l'uraglia sviluppada bain-quant pü simpel co pro'ls mamals, ma ella funcziuna listess ourdvar bain. Pensain be a l'udida fina da las tschuetas chi ston chattar lur butin in s-chüra not.

L'uraglia exteriura manca bod cumpletta-
maing. Il tamburin es bod a la surfatscha. Pro tschertüns utschels es el directamaing visibel, sco per exaimpel pro las giallinas. Oters han üna foda da pel o ün püschel da pennas chi til zuoglia e protegia ün pa. Però eir quists indrizs primitivs servan a ramassar ils tuns. L'uraglia d'immez ha

Frinquel
parfinchel
Buchfink

Cue
Cucu
Kuckuck

Vercelin
Utschi de strom, de clavaus
Goldammer

Filomela, rosignol
Luscheina
Nachtigall

Zilpzalp
Utschi saltgè
Weidenlaubsänger

Polschin
Polischet
Zaunkönig

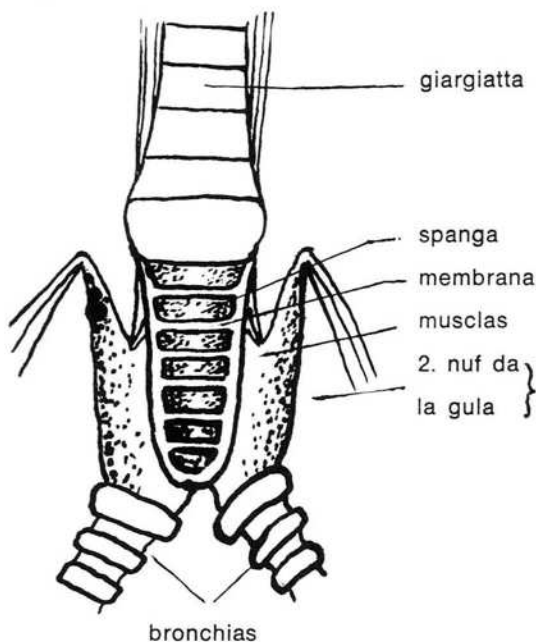

pro no trais össins auditivs: il martè, l'inchüna e la staffa. Pro'ls utschels chattaina qua be ün össet auditiv, la columella. Ella sta al lö da la staffa e transmitta las vibraziuns dal tamburin directa- maing sün la fanestrina ovala. Eir l'uraglia interna es pü simpla. La lindorna nun es storta a fuorma da spirala sco pro tuot ils mamals. Ella fuorma be üna spezcha da sach. E listess funcziuna quist'uraglia ourdvar bain. (disegn 3)

Indicaziuns pel magister

1. Dürant l'emischiun vegnan manzunats ils seguaints utschels: (Per s-chivir malinclettas agiundscheu qua eir ils noms in tudais-ch)
merl (Amsel)
silvia d'üert (Gartengrasmücke)
cuacotschen d'üert (Gartenrotschwanz)
cuacotschen chasan (Hausrotschwanz)
merl chantadur (Singdrossel)
zilpzalp (Weidenlaubsänger)
gialin d'or (Goldhänchen)
fringuel (Buchfink)
sitta (Kleiber)
vercelin (Goldammer)
parüschla, zicagnè (Kohlmeise)

Disegn 1

Organ da vusch

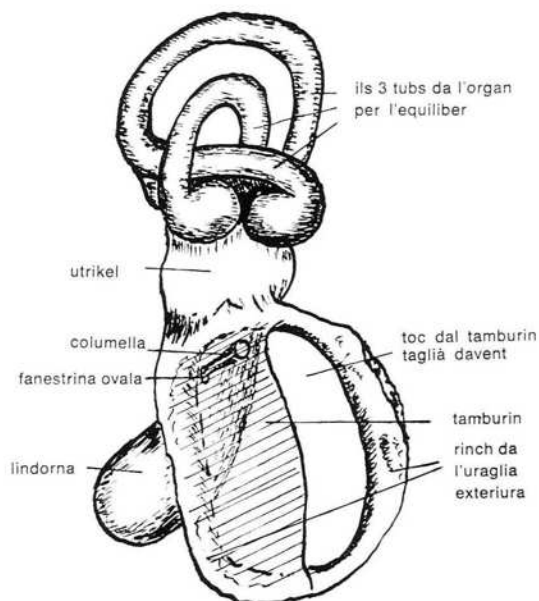
chapütscha naira (Mönchsgrasmücke)
randulina da piertan (Rauchschwalbe)
dresch (Wacholderdrossel)
tüin, fitis (Waldlaubsänger)
polschin (Zaunkönig)

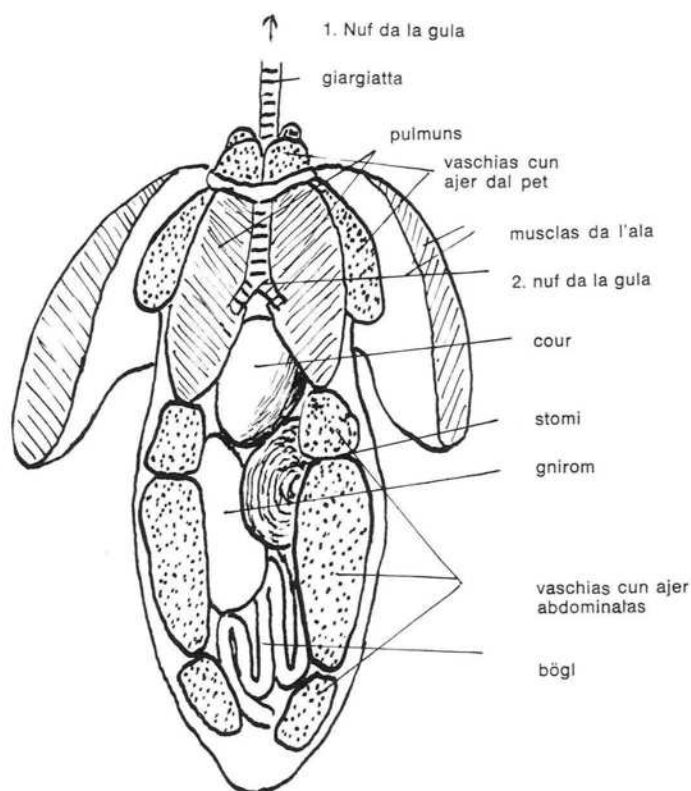
(Forsa scriva il magister avant l'emischiun quists noms vi da la tabla.)

2. A la fin da l'emischiun faina ün pitschen quiz. Ils scholars provan d'identifichar ils noms dad 8 utschels tenor il chant. Els fan dimena pront rispli e palperi fingià il prüm da la lecziun e scrivan sü ils No. 1 fin No. 8 bain ün suot l'oter. (Forsa cha'l magister fa pront ün pêr pitschens premis per las megltras prestaziuns.)
3. Soluziun dal quiz:

- No. 1 *merl chantadur*
- No. 2 *fringuel*
- No. 3 *polschin*
- No. 4 *parüschla, zicagnè*
- No. 5 *randulina da piertan*
- No. 6 *sitta*
- No. 7 *cua cotschen d'üert*
- No. 8 *merl*

Disegn 3

Situaziun dals pulmuns e
da las vaschias cun ajer

Disegn 2

NOMS E SPECIAS D'UTSCHELS

engiadinais

1. merl
2. frinquel
3. silvia d'üert
4. cuacontschen d'üert
5. vercelin
6. sitta
7. parüschla, zicagnè
8. chapüscha naira
9. randulina da piertan
10. merl chantadur
11. dresch
12. zilpzalp
13. tüin, fitis
14. galin d'or
15. polschin

sursilvan

- merlotscha
- parfinchel
- utschi fein d'iert
- cuacotschna d'iert
- utschi de strom, - de clavaus
- sitella, petgamirs
- maset grond, tschetschapera
- capetsch ner, capinera
- hirundella gronda
- tuorsch cantadur
- tgascheina
- utschi saltgè
- utschi selvan
- cristalet
- polischet

tudais-ch

- Amsel
- Buchfink
- Gartengrasmücke
- Gartenrotschwanz
- Goldammer
- Kleiber
- Kohlmeise
- Mönchsgrasmücke
- Rauchschwalbe
- Singdrossel
- Wacholderdrossel
- Weidenlaubsänger
- Waldlaubsänger
- Goldhähnchen
- Zaunkönig

Retscha de plaid cencernent: Co formeschel jeu miu agen meini

Preparada da *Alfons Maissen, Cuera*

Abstimmung	votaziun, tscharna	Manipulation, Machen-	manipulaziun, machina-
Anforderungsprofil	profil de pretensiuns	schafft	ziun, complot
Aufnahmeprüfung	examen d'admissiun	Marktforscher	experts de fiera
ausblenden	tschochentar il tun	Meinende	il manegiont
Atelier, Filmatelier	atelier, luvratori filmic	Meinung	meini, opiniun
Aufgabe	pensum	Meinungsbefragung	consultaziun de meini
Automechanikerlehre	emprendis mecanic d'autos	Meinungsbildung	formaziun d'opiniun
Autostopp	stop d'auto	Meinungsfreiheit	libertad de meini, d'opiniun
		Meinungsmache	fenta, pareta, cumpacac de meini
Bedürfnis	basegns		manipulaziun d'opiniun
Begriff	noziun, idea	Meinungsmanipulation	svari de meini, divergenza
Begründung	argumentaziun	Meinungsverschiedenheit	de meini
Berufswahl	elecziun de clamada		controlla de vehichels, de
Bildausschnitt	maletg d'entagl	Motorfahrzeugkontrolle	motors
			velo, vehichel a motor
Dickicht	spessom, cagliom, fig. zup-	Motorrad	
	pabeinbein		
dringend	d'urgenza, urgent	Nichtwissen	nunsavida
eingreifen	intervegnir	öffentliche Entscheidung	decisiun publica
Einstellung	secuntenida, tenientscha, te-		
	nuta	Prägung, prägen	imprimaziun, imprimir
entscheiden	decider	Pilot	pilot, aviatur
enttäuscht	desillusionaus, decepius		
Entscheidung	decisiun	Reporter	reportader
Entscheidungshilfe	agid de decisiun	Regelverstoss	surpassament de regla
entscheiden	decider	Rennfahrer	velocipedist de cuorsa
Erfahrung	experienza, experientscha		
erlernbar	emprendibel	Schädelbruch	fractura della cavazza
		Stammtisch, am Stammtisch	canorta, a canorta
Fallbeispiel	exempel de test, de cass	Schauplatz	liug d'acziun
Fehlentscheid	decisiun fallida, sbagliada	Selbstbedienungsladen	Stizun survetschatetez, sti-
Führerschein	certificat de manunz		zun d'atgna sesurvida
		Selbstschutz	autoprotecziun, protecziun
Gegenmeinung	cuntermeini		dell'atgna persuna
Gesichtspunkt	pugn de vesta	Schlüsselbeinbruch	ruptura della cadiera
Gleichgesinnter	de medema opiniun	Schönheitspflegerin	tgirunza de bellezza
Gleichgültigkeit	indifferentadad		
		übertragen	transmitter
handeln	agir	überprüfen	examinar, controllar
Hauptpflegerin	tgirunza della pial	Umsatz	sviulta, esit
Hörbild	scena, maletg auditiv	umstritten	dispitteivel
		Unpünktlichkeit	nunpuntualitad
Information	informaziun, instrucziun,	Verhalten	conduita, deportament, de-
	sclariment		manonza
Japanerin	japonesa, giaponesa, giapa	Verkaufpsychologe	psicolog de vendita
Kameramann	um della camera	Verkehrsunfall	accident de traffic
Kampfrichter	derschader	verstehen, erkennen	entelgir, capir
kaufmännische Lehrtochter	emprendista de stizun	Volljährigkeit, Mündigkeit	maiorennitad
Körperpflege	tgira dil tgierp, — corpora-	Voraussetzung	supposiziun, presupposi-
	la		ziun, condiziun
Kosmetik, Schönheitspflege	cosmetica, cura della belle-		preparaziun, instrucziun
	zia		preparativa
kurzfristige Meinung	decisiun a cuorta vesta	Vorbildung	decisiun preliminar
		Vorentscheidung	
Lautsprecher	aulptlidader	Wahlen	elecziuns, scrutaziuns
lenkbar	dirigibel	weitschweifig	diffus
langfristige Entscheidung	decisiun a liunga vesta	Werbung	far reclama, propaganda
Lernbild	paradigma, maletg d'in-	Wirksamkeit, Wirkung	effect, efficacitad
	strucziun		
Lidschlag	battida dils egls, digl uvier-		
	chel dils egls		
Lösungsvorschlag	proposta de sligiazun	Zweifelsfall	cass de dubi